

Д. О. Крутько, аспірант кафедри публічного управління та митного адміністрування Університет митної справи та фінансів

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН

У статті розкрито особливості удосконалення міграційної політики України в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації, яка спричинила безпрецедентну за масштабами хвилю вимушеної мобільності громадян України, охоплюючи мільйони внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та зовнішніх біженців. Ця ситуація вимагає стратегічного розвитку національної міграційної політики, оскільки існуючі інституційні та правові механізми мають переважно реактивний характер, що недостатньо для забезпечення стійкого захисту прав та інтересів громадян у довгостроковій перспективі. Метою статті є обґрунтування ключових напрямів розвитку міграційної політики, сфокусованих на захисті соціальних, економічних та політичних прав громадян в умовах довготривалої вимушеної мобільності. У ході дослідження виявлено ключові прогалини у синхронізації зусиль держави та відсутність комплексної Стратегії реінтеграції вимушено мобільних громадян до приймаючих громад. Обґрунтовано необхідність переходу до проактивної антропоцентричної моделі управління міграційними процесами. Визначено три стратегічні напрями розвитку міграційної політики: розвиток дипломатії реінтеграції, що вимагає розробки правового механізму так званого «Перехідного міграційного статусу» для зовнішніх біженців; впровадження цифрових інструментів інтеграції внутрішньо переміщених осіб до приймаючих громад через з житловий пріоритет та єдину платформу обліку); створення Єдиного центру управління міграцією для усунення інституційної фрагментації. Результати дослідження можуть бути використані органами публічного управління та законодавцями для підвищення ефективності державної політики у сфері міграції та збереження людського капіталу України.

Ключові слова: публічне управління, міграційна політика, міграційні процеси, вимушена мобільність, правовий механізм, цифрові інструменти, внутрішньо переміщені особи (ВПО), реінтеграція, людський капітал.

D. O. Krutko. Directions of the development of the migration policy of Ukraine in the conditions of forced citizen mobility

The article reveals the features of improving Ukraine's migration policy in the context of the full-scale military aggression of the Russian Federation, which caused an unprecedented wave of forced mobility of Ukrainian citizens, covering millions of internally displaced persons (IDPs) and external refugees. This situation requires strategic development of national migration policy, since the existing institutional and legal mechanisms are predominantly reactive in nature, which is insufficient to ensure sustainable protection of citizens' rights and interests in the long term. The aim of the article is to substantiate the key areas of migration policy development focused on protecting the social, economic and political rights of citizens in the context of long-term forced mobility. The study identified key gaps in the synchronization of state efforts and the absence of a comprehensive Strategy for the reintegration of forcibly mobile citizens into host communities. The need for a transition to a proactive anthropocentric model of managing migration processes is substantiated. Three strategic directions for the development of migration policy have been identified: the development of reintegration diplomacy, which requires the development of a legal mechanism for the so-called "Transitional Migration Status" for external refugees; the introduction of digital tools for the integration of internally displaced persons into host communities through housing priority and a single accounting platform); the creation of a Single Migration Management Center to eliminate institutional fragmentation. The results of the study can be used by public administration bodies and legislators to increase the effectiveness of state policy in the field of migration and preserve the human capital of Ukraine.

Key words: public administration, migration policy, migration processes, forced mobility, legal mechanism, digital tools, internally displaced persons (IDPs), reintegration, human capital.

Постановка проблеми. Початок повномасштабної військової агресії РФ у лютому 2022 року кардинально змінив демографічний та соціально-економічний ландшафт України, спричинивши найбільшу кризу вимушеної мобільності у Європі за останні десятиліття. За даними від ООН, з початку великої війни до кінця жовтня 2024 року населення України скоротилося майже на 10 млн осіб, або приблизно на чверть. Про це заявила Флоренс Бауер, голова східноєвропейського відділення Фонду ООН у галузі народонаселення, повідомляє РБК-Україна [1] з посиланням на Reuters [2]. Все це – через відтік біженців, падіння народжуваності і загибель людей на війні. Мільйони українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), а значна частина була вимушена шукати притулку за кордоном. Так, за даними за даними Кароліни Ліндхольм Біллінг – представниці місії Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в Україні, – «...нині в Україні налічується близько 3,7 мільйона осіб, котрі досі мають статус внутрішньо переміщених в Україні. Ще близько 5,6 мільйона українців стали біженцями, опинившись за межами країни» [3]. Цей виклик є критичним не лише з гуманітарної, а й зі стратегічної точки

© Д. О. Крутько, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

зору, оскільки стабільність і повернення людського капіталу є ключовою умовою повоєнної відбудови та економічного відновлення держави. Тому дослідження даної проблематики та пошук нових підходів до формування й реалізації міграційної політики держави щодо вимушено переміщених громадян є вельми актуальним й важливим напрямом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан наукової розробки проблеми характеризується значною увагою до наслідків міграції. Зокрема, в працях таких провідних науковців, як Е. М. Лібанової [4], О. М. Гладуна [5], О. В. Поєдинок [6], У. Садової, Т. Степури, О. Гринькевич [7] та інших, висвітлюються демографічні, соціальні та міжнародно-правові аспекти міграції, концепції регіональної політики створення нових робочих місць як інструменту регулювання міграційної активності населення.

Так, у сфері демографії та соціальної політики праці Е. Лібанової [4] та О. Гладуна [5] акцентують увагу на критичному зменшенні чисельності населення, особливо працездатного віку, та прогнозують, що значна частина зовнішніх мігрантів (за різними оцінками, від 30% до 50%) може не повернутися без належних економічних стимулів та гарантій безпеки. Ці дослідження є підґрунтям для розуміння того, що міграційна політика має бути не гуманітарною, а економічною та стратегічною.

Разом з цим міжнародно-правовий вимір активно досліджується О. Поєдинок [6], яка аналізує проблеми застосування Директиви ЄС про тимчасовий захист (2001/55/ЄС). Дослідницею встановлено, що хоча означена Директива забезпечила швидкий та широкий захист українцям, вона не є механізмом довгострокової реінтеграції. Її тимчасовий характер створює правову невизначеність і ускладнює синхронізацію соціальних прав з українською системою, що може сприяти асиміляції та відтоку людського капіталу з України.

З точки зору публічного управління, експерти [8, 9], вказують на положення нової теорії каузальності міграції, її регулювання і соціально-економічних наслідків через фрагментарність інституційної системи. Управління міграцією фактично розпорошене між різними органами виконавчої влади, а відсутність єдиного координуючого центру ускладнює оперативність та розробку єдиної, цілісної міграційної політики, а як наслідок вимушено переміщені громадяни стикаються з додатковими бюрократичними провоколами та перешкодами. Різними експертними групами піддається критиці й житлова політика щодо ВПО. Так аналітичні звіти МОМ [10], НІДС [11] та громадських організацій (наприклад, БФ «Право на захист» [12]) свідчать про те, що існуючі програми компенсації та тимчасового розміщення є недостатніми для забезпечення гідного та стійкого житла, що є фундаментальним для економічної інтеграції ВПО. Водночас, наразі існує дефіцит комплексних наукових робіт, спрямованих на концептуальне моделювання та визначення конкретних напрямів розвитку міграційної політики, яка мала б проактивний, багатовекторний та антропоцентричний характер, що охоплює як внутрішнє переміщення, так і новостворену зовнішню діаспору, що й стало мотивацією до написання даної статті. Адже проблема, що потребує вирішення, полягає у суперечності між масштабами вимушеної мобільності та фрагментарністю і реактивністю національної політики, що створює ризики порушення соціальних та економічних прав громадян і ставить під загрозу збереження найбільш цінного національного багатства – людського капіталу.

Таким чином попри глибокий аналіз наслідків та окремих правових аспектів, у науковому полі недостатньо розроблено цілісну, багатовекторну Стратегію розвитку міграційної політики, яка б: а) була проактивною, б) інтегрувала внутрішній та зовнішній міграційні вектори, та в) базувалася на концепції збереження та мобілізації людського капіталу. Саме розробка таких стратегічних напрямів є метою даної статті.

Метою статті є обґрунтування та визначення стратегічних напрямів розвитку міграційної політики України, спрямованих на ефективне управління вимушеною мобільністю громадян, забезпечення їхніх прав та збереження людського капіталу для потреб повоєнної відбудови.

Для досягнення означеної мети в межах даної статті поставлено та вирішено такі **завдання**:

- виявити ключові інституційні та правові прогалини у поточній міграційній політиці;
- сформулювати три основні стратегічні напрями розвитку міграційної політики, орієнтовані на збереження та повернення людського капіталу;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення механізмів захисту прав громадян України за кордоном;
- визначити шляхи посилення інституційної спроможності органів публічного управління у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Існуюча міграційна політика в Україні може бути охарактеризована як реактивна та інституційно фрагментована між різними міністерствами та відомствами, які, кожен в межах своїх повноважень, вирішують ті чи інші проблеми вимушено переміщених громадян. Так, зокрема: Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України опікується питаннями соціального захисту населення, захисту прав ВПО, реінтеграції окупованих територій тощо); Міністерство закордонних справ України – здійснює консульський захист біженців; Пенсійний фонд України – адміністрування та виплати допомоги на проживання ВПО; Державна міграційна служба України – здійснює облік зовнішньо переміщених громадян та надає паспортні послуги мігрантам; Центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи) та виконавчі органи місцевих рад – реєструють статус та заяви на отримання допомоги ВПО тощо.

Управління міграційними процесами в Україні в умовах війни, не зважаючи на певну правову визначеність та урегульованість, зіштовхується з низкою критичних викликів, які безпосередньо загрожують реалізації прав людини, що зазначені в Європейській конвенції з прав людини [13] та Загальній декларації прав людини Генасамблеї ООН [14] (табл. 1).

Окрім означених в таблиці 1 викликів і проблем необхідно ще акцентувати на інституційній слабкості управління процесами міграції в Україні, що проявляється через дуалізм та некоординованість управлінських дій і рішень. Розпорошення функцій між різними відомствами, що унеможливує формування єдиної міграційної політики та централізованої бази даних щодо міграції. А це призводить до дублювання функцій різними інституціями та запізнілими й неефективними управлінськими рішеннями, що врегульовують міграційні процеси. Також, до інституційних недоліків варто віднести відсутність прогностичного аналізу щодо розвитку міграційних процесів, адже управління здебільшого є реактивним, а не проактивним. Відсутність надійних моделей прогнозування динаміки міграційних потоків (хвилі відтоку/притоку) унеможливує ефективне планування ресурсів, зокрема на регіональному рівні.

Таким чином, інституційна слабкість системи управління міграційними процесами має негативні наслідки особливо в період криз і суспільних потрясінь, що активізують процеси вимушеної мобільності громадян, які сьогодні переживає Україна. Це зумовлює необхідність розроблення нових концептуальних підходів до вирішення накопичених проблем, формування й реалізації міграційної політики.

Вважається, що вирішення міграційних проблем у кризових умовах вимагає переходу до *антропоцентричної* (людноцентричної) концепції управління міграційними процесами, де захист прав людини є одночасно і метою, і інструментом міграційної політики.

Це передбачає, перш за все, здійснення аналізу інституційної реактивності та правових прогалин, адже відсутність єдиної Стратегії, адаптованої до умов повномасштабної війни, призводить до системних прогалин, що порушують, права вимушено переміщених громадян, зокрема:

1. *Проблема житла та економічних прав ВПО*. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [15] є переважно актом гуманітарного захисту, а не інструментом довгострокової інтеграції. Тимчасові житлові рішення та недостатність компенсаційних програм (наприклад, "єВідновлення" є ефективним, але недостатньо масштабним) не забезпечують ВПО стійкої основи для життя. Це порушує економічні

Таблиця 1

Основні виклики та проблеми управління міграційними процесами в контексті захисту прав людини

Проблема	З'вязок з правами людини	Сутність проблеми
1. Виклики, пов'язані з внутрішнім переміщенням (ВПО)		
Фрагментарність реєстрації та обліку	Право на соціальний захист	Система реєстрації ВПО, попри її існування, часто є бюрократизованою та не повною. Це створює проблеми з <i>адресністю соціальних виплат</i> , доступом до освітніх та медичних послуг, а також ускладнює <i>планування відновлення</i> громад.
Проблема житла та стійкості	Економічні та соціальні права	Незважаючи на програми, більшість ВПО досі проживає в тимчасових або неадаптованих приміщеннях. Відсутність <i>гарантованого та доступного житла</i> гальмує їхню інтеграцію у нових громадах, заважає працевлаштуванню та створює ризики <i>маргіналізації</i> .
Інтеграція та дискримінація	Право на рівність	У громадах, що приймають, можуть виникати приховані форми дискримінації або соціальної напруги між ВПО та місцевим населенням, зокрема щодо доступу до дефіцитних ресурсів (робота, бюджетні місця в дитсадках).
2. Проблеми управління зовнішньою міграцією та реінтеграцією		
Правова невизначеність повернення	Право на громадянство та свободу пересування	Українська держава має <i>обмежені інструменти</i> впливу на правовий статус громадян за кордоном (які переважно користуються Директивою ЄС про тимчасовий захист). Відсутність чіткої <i>державної стратегії повернення та реінтеграції</i> (Return and Reintegration Strategy) ускладнює планування післявоєнного відновлення людського капіталу.
Вразливість за кордоном	Захист від торгівлі людьми та насильства	Мільйони жінок та дітей, які перебувають за кордоном, є <i>вкрай вразливими</i> до ризиків торгівлі людьми, примусової праці та сексуального насильства. Недосконала координація між консульськими службами та міжнародними партнерами створює "сірі зони" захисту.
Проблема збереження ідентичності	Право на освіту та культуру	Діти-біженці часто випадають з українського освітнього простору. Забезпечення <i>дистанційного навчання та культурних зв'язків</i> є критичним для запобігання втраті зв'язку з Батьківщиною та успішної реінтеграції.

Джерело: складено автором з урахуванням матеріалів [13, 14].

та соціальні права на гідний рівень життя та гальмує їхнє закріплення в приймаючих громадах. А зважаючи на дані, які опубліковано на сайті Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики України (ІОЦ), за якими станом на 7 серпня 2025 року в Україні зареєстровано 4'568'785 внутрішньо переміщених осіб [16], можемо зрозуміти масштаби даної проблеми. Зокрема, за оцінкою KSE Institute, станом на листопад 2024 року, загальна кількість знищених або пошкоджених об'єктів житлового фонду склала близько 236 тисяч будівель, а прямі збитки житлового фонду становили майже \$60 млрд [17] і це не остаточні дані, адже внаслідок триваючої агресії обсяг руйнувань продовжує зростати, завдаючи значних збитків житловій інфраструктурі країни [12, с. 4].

2. *Інституційна фрагментація.* Як було зазначено, розпорошення функцій між Мінсоцполітики, сім'ї та єдності України (стратегія соціального захисту ВПО), МЗС України (захист громадян за кордоном), ПФУ (адміністрування та виплати допомоги ВПО) та ДМС України (облік зовнішньо переміщених громадян) створює певний управлінський вакуум з інших життєво важливих питань (освіта, охорона здоров'я тощо). Це унеможливило створення єдиного цифрового реєстру мігрантів та ефективне прогнозування розвитку міграційних процесів, що є класичним прикладом кризи інституційної довіри до державних механізмів, які нездатні забезпечити узгоджене та швидке надання послуг.

3. *Невизначеність зовнішнього статусу біженців.* Тимчасовий захист у ЄС, хоч і був життєво необхідним, створює довгостроковий ризик. Українці, які активно інтегруються в європейські ринки праці та освіти, можуть втратити зв'язок з Україною. Держава не має проактивних механізмів для збереження їхнього соціального статусу та стимулювання повернення, що є прямою загрозою національному людському капіталу. Адже, як свідчать дані Моніторингу основних подій в економіці України за березень 2025 року, підготовленого Мінекономіки, станом на 17 квітня 2025 року у світі зафіксовано 6,918 млн біженців з України, з них 6,358 млн – у країнах Європи. Згідно з інформацією Мінекономіки, у порівнянні з груднем 2024 року кількість біженців з України у Європі зросла на 104 тисячі осіб [18] (рис. 1).

На основі цього аналізу, подальший розвиток міграційної політики України повинен бути зосереджений на трьох ключових напрямках.

Першим напрямом з вироблення ефективної міграційної політики є розвиток «дипломатії реінтеграції» та правового закріплення нового спеціального міграційного статусу – «перехідного статусу» для зовнішніх мігрантів, який замінить статус «тимчасового захисту». Тобто розвиток міграційної політики у зовнішньому векторі має перейти від реактивного консульського захисту до проактивної «дипломатії реінтеграції», метою якої є не лише захист прав біженців, а й створення умов для їх повернення до України. При цьому сутність «дипломатії реінтеграції» полягає в тому, що це комплекс зовнішньополітичних, правових та економічних заходів, спрямованих на збереження зв'язків нової діаспори з Україною та створення механізмів, які усувають бар'єри для їхньої репатріації.

Ключовим правовим механізмом розвитку такої дипломатії має стати Спеціальний міграційний статус – «перехідний статус». Тому вже сьогодні необхідно ініціювати переговори з ЄС щодо створення нового правового статусу, який замінить «Тимчасовий захист» після його завершення та забезпечить:

Рис. 1. Міграція з України (станом на відповідну дату)

Джерело: Інфографіка: Мінекономіки.

- гарантування збереження соціальних прав біженців шляхом синхронізації пенсійних і соціальних відрахувань з українською системою для уникнення подвійного оподаткування та втрати соціального стажу;
- спрощену процедуру повернення біженців через надання біженцям, які вирішили повернутися, пріоритетного доступу до державних програм (житло, гранти на бізнес у відновлюваних регіонах);
- визнання кваліфікацій через механізм взаємного визнання освітніх дипломів та професійних кваліфікацій, отриманих за кордоном, що є ключовим для інтеграції фахівців.

Цей напрям є прямим виконанням обов'язку держави щодо захисту прав своїх громадян, незалежно від їхнього місця перебування, та є найбільш ефективним інструментом для збереження національного людського капіталу.

Другий напрям – цифрова інтеграція ВПО та житловий пріоритет, адже внутрішня міграційна політика має бути переорієнтована на цільову, довгострокову інтеграцію ВПО в нові громади з пріоритетом на економічне закріплення та цифрову прозорість.

При цьому основним пріоритетом має стати удосконалення житлової політики у напрямі відмови від концепції тимчасового розміщення на користь таких довгострокових механізмів як: масштабна програма компенсації (розширення «Відновлення») та пільгова іпотека для ВПО, інтегрована з програмами відновлення регіонів. Це не лише вирішує соціальну проблему, а й стимулює внутрішній ринок праці (будівництво).

Разом з цим доцільно здійснювати цифрову трансформацію обліку вимушено переміщених осіб в системі «Електронний мігрант», що забезпечить усунення інституційної фрагментації та прозорість. З цією метою необхідно створити Єдину цифрову платформу обліку мігрантів, яка буде інтегрованою в «Дія» та виконуватиме такі функції:

- прозорий облік потреб та наявних навичок ВПО та зовнішніх мігрантів;
- автоматизоване надання послуг та виплат (усунення бюрократії);
- прогностичне моделювання – використання даних для прогнозування потреб громад, що приймають, та для розробки цільових програм реінтеграції.

Третій напрям – посилення інституційної спроможності органів виконавчої влади з реалізації нової міграційної політики, адже для реалізації двох попередніх стратегічних напрямів критично необхідне інституційне реформування, що на наш погляд передбачає два основних кроки:

1. Створення єдиного координуючого органу оскільки необхідно централізувати функції управління міграцією. На сьогодні доцільно створити Єдиний координаційний центр з питань міграції – який буде єдиним центром розробки міграційної політики, збору даних і міжнародної координації міграційних процесів, моніторингу і контролю за реалізацією міграційної політики в Україні.

2. Впровадження прогностичного (Марківського) моделювання, коли управління міграційними процесами має стати проактивним. Для цього необхідно інтегрувати у діяльність державного органу такі механізми прогнозування як: визначення ймовірності повернення мігрантів (залежно від рівня безпеки, економічних стимулів та житла) та використання сучасних методів оцінки потреби в інфраструктурі (школи, лікарні) у регіонах, що приймають, для уникнення соціальних конфліктів.

Такі підходи мають бути покладені в основу державної Концепції розвитку державної міграційної політики, яка орієнтуватиметься на захист прав людини та матиме як мінімум три основні розділи: пріоритети внутрішньої міграційної політики, напрями зовнішньої міграційної політики та посилення інституційної спроможності держави з управління міграційними процесами (табл. 2).

На сьогодні різні експертні групи розробляють програмні документи у цьому напрямі, зокрема Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування, Інститут демографії та проблем якості життя НАНУ та Маріупольській державний університет, за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», працюють над реалізацією проєкту «Міграційна політика України: шляхи вдосконалення» за результатами якого планують розробити Стратегію державної міграційної політики на період до 2035 року [19].

Таким чином управління міграційними процесами в Україні є перевіркою на стійкість та відданість верховенству права, зокрема в частині захисту прав людини. Криза інституційної довіри вимушено мобільних громадян до міграційних органів та держави в цілому може бути подолана лише через трансформаційні людиноорієнтовані зміни, які забезпечать прозорість, швидкість та антропоцентричний підхід у захисті прав усіх вимушено переміщених громадян як в середині країни, так і за кордон. Успішна реалізація цих концептуальних напрямів дозволить Україні не лише ефективно пройти кризовий період, але й використати людський капітал мігрантів як ключовий ресурс для повоєнної модернізації країни.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Встановлено, що міграційна політика України в умовах війни є реактивною та інституційно фрагментованою, що створює системні ризики для захисту прав людини та збереження національного людського капіталу. Фрагментація функцій між відомствами та відсутність єдиної цифрової платформи унеможливають проактивне управління та поглиблюють кризу інституційної довіри громадян. Обґрунтовано необхідність переходу до антропоцентричної (людиноцентричної)

Таблиця 2

Концептуальні підходи розвитку міграційної політики з акцентом на захист прав людини

Концептуальні напрями	Заходи з реалізації
1. Пріоритети внутрішньої міграційної політики (ВПО)	
Перехід до концепу «Гідна інтеграція»	Політика щодо ВПО має змістити фокус з «тимчасового притулку» на створення економічних стимулів та гарантованого доступу до житла. Необхідне впровадження довгострокових програм компенсації/іпотеки для ВПО, інтегрованих у регіональні програми відновлення.
Цифровізація обліку та послуг	Створення єдиного цифрового реєстру «Міграційний паспорт українця» (інтегрованого в «Дія»), що забезпечить прозорість, швидкість надання послуг та адресність допомоги.
Розширення прав громад, що приймають ВПО	Надання органам місцевого самоврядування (ОМС) більшої фінансової та адміністративної автономії для розробки локальних планів інтеграції ВПО, включаючи стимулювання створення робочих місць.
2. Концепція «Дипломатія захисту та повернення» (Зовнішня міграція)	
Інституціоналізація захисту прав за кордоном	Розширення мандату та ресурсів Консульської служби для надання проактивної правової та соціальної підтримки, а також нульова толерантність до випадків торгівлі людьми та трудової експлуатації українців.
Угода про довгостроковий «Спеціальний статус»	Розробка та просування через МЗС спільно з ЄС нової правової рамки, яка замінить «Тимчасовий захист» на <i>Спеціальний (або Перехідний) статус</i> з фокусом на: збереження соціальних прав в Україні, спрощення умов повернення та гарантії працевлаштування після репатріації.
Мобілізація людського капіталу	Запуск <i>цільових державних програм стимулювання повернення</i> (грантова підтримка бізнесу у регіонах, що відновлюються, пріоритетне житло) для фахівців, чії навички є критичними для повоєнної відбудови.
3. Посилення інституційної спроможності	
<i>Створення єдиного координуючого центру</i>	Необхідне формування <i>Єдиного координаційного центру з питань міграції</i> (або посилення повноважень Мінсоцполітики, сі'ї та єдності) з управління міграційними процесами, який відповідатиме за розробку єдиної політики, збір даних та прогностичний аналіз
Марківське управління	Перехід до <i>проактивного, Марківського управління</i> міграцією, де рішення базуються на <i>прогнозах ймовірності</i> подальшого переміщення, повернення чи інтеграції. Це дозволить ефективно розподіляти обмежені ресурси та запобігати кризам

Джерело: розроблено автором.

концепції управління міграційними процесами, де захист соціальних, економічних та культурних прав вимушено мобільних громадян є стратегічною метою та ключовим інструментом повоєнної модернізації країни.

Визначено три основні стратегічні напрями розвитку міграційної політики: *дипломатія реінтеграції*, що спрямований на зовнішню міграцію та вимагає розробки та просування Спеціального (Перехідного) міграційного статусу спільно з ЄС для забезпечення синхронізації соціальних прав, визнання кваліфікацій та створення економічних стимулів для репатріації; *цифрова інтеграція та житловий пріоритет*, що спрямований на внутрішню мобільність і передбачає відмову від концепції тимчасового притулку на користь довгострокових житлових рішень (масштабна компенсація, пільгова іпотека) та створення Єдиної цифрової платформи «Електронний мігрант» для прозорого обліку та автоматизованого надання послуг; посилення інституційної спроможності через централізацію функцій та створення *Єдиного координаційного центру з питань міграції* та впровадження механізмів прогностичного (Марківського) моделювання для ефективного розподілу ресурсів. Доведено, що реалізація цих напрямів дозволить Україні не лише мінімізувати негативні наслідки вимушеної мобільності громадян, а й використати потенціал громадян, що повертаються, як ключовий ресурс для відбудови та економічного зростання.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у детальному опрацюванні економічних моделей фінансування Стратегії повернення вимушено переміщених громадян, розробці конкретних законопроектів щодо Перехідного статусу, а також у формуванні регіональних програм інтеграції, що враховують специфіку громад, які приймають велику кількість ВПО.

Список використаних джерел:

1. Білоус Олександр. Населення України скоротилося на 10 мільйонів після вторгнення Росії, – ООН. РБК-Україна. 22 жовтня 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/naselennya-ukrayini-skorotilosya-10-milyoniv-1729595266.html>

2. Escritt Thomas. Ukraine's population has fallen by 10 million since Russia's invasion, UN says. Reuters. October 22, 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-population-has-fallen-by-10-million-since-russias-invasion-un-says-2024-10-22/>

3. Сааков Валерій. ООН: В Україні зростає кількість внутрішньо переміщених осіб. *Медіакомпанія DW (Deutsche Welle): веб-сайт*. 8 вересня 2025. URL: <https://www.dw.com/uk/v-ukraini-zrostaе-kilkist-vnutrisno-peremisenih-osib-onn/a-73922743>
4. Лібанова Е. Академік Елла Лібанова в інтерв'ю про міграцію, людський капітал і майбутнє країни. Головний портал Національної академії наук України. 19 червня 2025. URL: https://www.nas.gov.ua/media_about_us/ukrana-ta-demografichni-vikliki-viyni-akademik-ella-libanova-v-intervyu-pro-migraciyu-lyudskiy-kapital-i-maybutnye-krani
5. Гладун О. Демограф Олександр Гладун про велику міграцію, нестандартний ринок праці та "соціальну фотографію" країни. *Дискусійний клуб ДС 2 квітня 2025*. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/interviu/oleksandr-gladun-01042025-519486>
6. Поєдинок О. Р. Інститут міжнародно-правового захисту прав біженців: місце у системі міжнародного права, сучасний стан і перспективи розвитку. *Альманах міжнародного права*. 2010. Вип. 2. С. 250–262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2010_2_22.
7. Садова У. Я., Степура Т. М., Гринькевич О. С. Концепція регіональної політики створення нових робочих місць як інструмент регулювання міграційної активності населення. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. С. 142–152. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>.
8. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf
9. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2022. 472 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220004.pdf>.
10. Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War, Says IOM. 22 February 2024. URL: <https://www.iom.int/news/millions-assisted-millions-more-still-need-two-years-ukraine-war-says-iom>
11. Потапенко В., Павленко І., Тищенко Ю. та інші. Суспільство, трансформоване війною: Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. *Електронне наукове видання*. Київ: НІСД, 2025. 79 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.02>. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/ad_suspilstvo_transfor_viynoyu_final_080325.pdf
12. Національний компенсаційний механізм за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна: досвід, виклики та перспективи вдосконалення: Звіт за результатами моніторингово-аналітичного дослідження // Благодійний фонд «Право на захист» за підтримки Агентства ООН у справах біженців у співпраці з чеською гуманітарною організацією «Людина в біді» та за фінансування ЄС. Київ. 2025 108 с. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/72f594464e66a08830e67601f3b75cb92ebc70d6_original.pdf
13. Європейська конвенція з прав людини: ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n362
14. Загальна декларація прав людини, 1948 рік. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. 2014. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/ukr.pdf
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
16. За останні 5 місяців кількість ВПО зменшилася на 32,4 тисячі осіб. Офіційний сайт Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики України. 7 серпня 2025. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>
17. Андрієнко Д. та ін. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року / Аналітичний центр KSE Institute. Київ, 2025. 28 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
18. Кількість українських біженців у Європі продовжує зростати: в яких країнах найбільше. *Texty.org.ua: веб-сайт*. 22 травня 2025. URL: <https://texty.org.ua/fragments/115135/kilkist-ukrayinskyh-bizhenciv-u-yevropi-prodovzhuye-zrostaty-v-yakuh-krayinah-najbilshe/>
19. Від депопуляції до зростання: стратегія міграційної політики України до 2035 року. Міжнародний фонд «Відродження» URL: <https://www.irf.ua/vid-depopulyaciyi-do-zrostannya-strategiya-migracijnoyi-polityky-ukrayiny-do-2035-roku/>

References:

1. Bilous Oleksandr (2024). Nasednennya Ukrayiny skorotylosya na 10 mil'yoniv pislya vtorhnennya Rosiyi, – OON [Ukraine's population has fallen by 10 million since Russia's invasion, UN says]. *RBK-Ukrayina* [RBC-Ukraine. October 22]. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/rus/news/nasednennya-ukrayini-skorotylosya-10-milyoniv-1729595266.html> [in Ukrainian].

2. Escritt Thomas. (2024). Ukraine's population has fallen by 10 million since Russia's invasion, UN says [Ukraine's population has fallen by 10 million since Russia's invasion, UN says]. *Reuters*. October 22. Retrieved from: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-population-has-fallen-by-10-million-since-russias-invasion-un-says-2024-10-22/>
3. Saakov Valeriy (2025). *OON: V Ukrayini zrostaє kil'kist' vnutrishn'o peremishchenykh osib* [UN: The number of internally displaced persons in Ukraine is growing]. *Mediakompaniya DW (Deutsche Welle)* [DW (Deutsche Welle) Global Media Forum]. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/v-ukraini-zrostaє-kilkist-vnutrisno-peremisenih-osib-oon/a-73922743> [in Ukrainian].
4. Libanova E. (2025) Akademik Ella Libanova v interv"yu pro mihratsiyu, lyuds'kyy kapital i maybutnye krayiny [Academician Ella Libanova in an interview about migration, human capital and the future of the country] *Holovnyy portal Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny*. Retrieved from: https://www.nas.gov.ua/media_about_us/ukrana-ta-demografichni-vikliki-viyini-akademik-ella-libanova-v-intervyu-pro-migraciyu-lyudskiy-kapital-i-maybutnye-krani [in Ukrainian].
5. Gladun, O. (2025). Demohraf Oleksandr Hladun pro velyku mihratsiyu, nestandardnyy rynok pratsi ta "sotsial'nu fotohrafyiu" krayiny [Demographer Oleksandr Gladun on large-scale migration, non-standard labor market and the "social photograph" of the country]. *Dyskusiynyy klub DS*. Retrieved from: <https://www.dsnews.ua/ukr/interviu/oleksandr-gladun-01042025-519486> [in Ukrainian].
6. Poedynok, O. R. (2010). Instytut mizhnarodno-pravovoho zakhystu prav bizhentsiv: mistse u systemi mizhnarodnoho prava, suchasnyy stan i perspektyvy rozvytku [Institute for International Legal Protection of Refugee Rights: Place in the System of International Law, Current Status and Development Prospects]. *Al'manakh mizhnarodnoho prava*. Issue 2. P. 250–262. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2010_2_22. [in Ukrainian].
7. Sadova, U. Ya., Stepura, T. M., Hrynkevich, O.S. (2019). Kontseptsiya rehional'noyi polityky stvorennia novykh robochykh mist' yak instrument rehulyuvannya mihratsiynoyi aktyvnosti naselennya. Mihratsiya v umovakh transformatsiyi rehional'nykh rynkiv pratsi Ukrayiny: mekhanizmy rehulyuvannya [The Concept of Regional Policy for Creating New Jobs as an Instrument for Regulating the Migration Activity of the Population. Migration in the Conditions of Transformation of Regional Labor Markets of Ukraine: Regulation Mechanisms]. State Institution "Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi NAS of Ukraine" L'viv. P. 142–152. Retrieved from: <https://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>. [in Ukrainian]
8. Malinovska, O. A. (2018). Mihratsiyna polityka: hlobal'nyy kontekst ta ukraiyins'ki realiyi: monohrafiya [Migration policy: global context and Ukrainian realities: monograph]. NISD. Kyiv. 472 p. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf [in Ukrainian].
9. Mulska, O. P. (2022). Mihratsiyni protsesy & ekonomichne zrostantnya: teoriya kauzal'nosti ta praktyka efektyvnoho upravlinnya: monohrafiya [Migration processes & economic growth: causality theory and practice of effective management: monograph]. State Institution "Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi NAS of Ukraine". L'viv. 472 p. Retrieved from: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220004.pdf>. [in Ukrainian].
10. IOM (2024). Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War [Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War]. Retrieved from: <https://www.iom.int/news/millions-assisted-millions-more-still-need-two-years-ukraine-war-says-iom>
11. Potapenko, V., Pavlenko, I., Tyshchenko, Yu. et al. (2025). Suspil'stvo, transformovane viynoyu: Analitychna dopovid' [Society Transformed by War: Analytical Report]. *Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'.* *Elektronne naukovye vydannya*. National Institute for Strategic Studies. Electronic Scientific Publication. NISD. Kyiv. 79 p. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.02>. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/ad_suspilstvo_transfor_viynoyu_final_080325.pdf [in Ukrainian].
12. Charitable Foundation "Right to Protection" (2025). Natsional'nyy kompensatsiynyy mekhanizm za poshkodzhennya ta znyshchennya ob'yektiv nerukhomoho mayna: dosvid, vyklyky ta perspektyvy vdoskonalennya: Zvit za rezul'tatamy monitorynhovo-analitchnoho doslidzhennya [National Compensation Mechanism for Damage and Destruction of Real Estate: Experience, Challenges and Prospects for Improvement: Report on the Results of a Monitoring and Analytical Study]. Kyiv. 108 p. Retrieved from: https://r2p.org.ua/storage/documents/72f594464e66a08830e67601f3b75cb92ebc70d6_original.pdf [in Ukrainian]
13. Verkhovna Rada of Ukraine (1997). Yevropeys'ka konventsiya z prav lyudyny: ratyfikovano Zakonom Ukrayiny [European Convention on Human Rights: ratified by the Law of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n362 [in Ukrainian].
14. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (2014). Zahal'na deklaratsiya prav lyudyny, 1948 rik [Universal Declaration of Human Rights, 1948]. Retrieved from: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/ukr.pdf [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishn'o peremishchenykh osib: Zakon Ukrayiny [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].

16. Ministry of Social Policy of Ukraine (2025) *Za ostanni 5 misyatsiv kil'kist' VPO zmenshylasya na 32,4 tysyachi osib* [Over the past 5 months, the number of IDPs has decreased by 32.4 thousand people]. *Ofitsiynyy sayt Informatsiyno-obchyslyval'noho tsentru*. Retrieved from: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> [in Ukrainian]

17. Andrienko, D. et al. (2025). *Zvit pro pryami zbytky infrastruktury vid ruynuvan' vnaslidok viys'kovoyi ahresiyi Rosiyi proty Ukrayiny stanom na lystopad 2024 roku* [Report on direct damage to infrastructure from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024] Analytical Center KSE Institute. Kyiv. 28 p. Retrieved from: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf [in Ukrainian].

18. Texty.org.ua (2025). *Kil'kist' ukrayins'kykh bizhentsiv u Yevropi prodovzhuye zrostaty: v yakyykh krayinakh naybil'she* [The number of Ukrainian refugees in Europe continues to grow: in which countries are the most]. Retrieved from: <https://texty.org.ua/fragments/115135/kilkist-ukrayinskyh-bizhenciv-u-yevropi-prodovzhuye-zrostaty-v-yakyyh-krayinah-najbilshe/> [in Ukrainian].

19. International Renaissance Foundation (2025). *Vid depopulyatsiyi do zrostantnya: stratehiya mihratsiynoyi polityky Ukrayiny do 2035 roku* [From depopulation to growth: Ukraine's migration policy strategy until 2035]. Retrieved from: <https://www.irf.ua/vid-depopulyaczi-do-zrostantnya-strategiya-migraczi> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.11.2025

Дата прийняття статті: 15.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025